

O CONTRIBUȚIE LA ISTORIA TIMIȘOAREI. OBSERVAȚIILE ARHEOLOGICE EFECTUATE PE STRĂZILE GEORGE DIMA, OITUZ ȘI PIAȚA MĂRĂȘTI.

*Florin Drașovean**

Cuvinte cheie: Banat, Timișoara, Cetatea bastionară

Keywords: Banat, Timișoara, bastion fortress

A contribution to the history of Timișoara. The archaeological observations carried out on George Dima, Oituz streets and Mărăști square.

Abstract: Although the rescue excavation was carried out over a very limited area, the discovery of the 18th century walls provided important topometric data, which gave a starting point for a more accurate positioning of the bastion fortifications on the current plan of the city.

În anul 2015, S. C. RDS RCS S.A. a început un amplu proiect de introducere a noii infrastructuri pe teritoriul municipiului Timișoara. În cartierul Cetate, în zona Pieței Mărăști, aceste lucrări de excavații au început fără obținerea avizelor legale, dar au fost oprite după descoperirea unor vestigii arheologice pe unele segmente ale traseelor șanțurilor de implementare a cablurilor. După acest moment au fost demarate cercetările de descărcare de sarcină arheologică a perimetrelor ce urmau să fie afectate de săparea căminelor de tragere a cablurilor și a șanțurilor de poziționare a acestora.

I. 1. Scurt istoric al zonei afectate de lucrările S. C. RDS/RCS S.A.

Zona afectată de aceste lucrări este situată în partea de nord a centrului istoric al orașului, cunoscut și sub numele de Cartierul Cetate (**Fig.1**). În imediata apropiere a acestei zone erau dispuse liniile fortificațiilor cetății otomane¹. După cucerirea Timișoarei de către Eugeniu de Savoya (1716), cetatea otomană a fost demolată în mai multe etape și s-a construit cetatea bastionară a Timișoarei într-o perioadă de timp cuprinsă între 1732-1765/1790². Cetatea a funcționat până la sfârșitul secolului al XIX-lea, când și-a pierdut importanța militară, fiind demolată aproape în întregime, în zilele noastre s-au păstrat doar câteva segmente, care figurează pe Lista Monumentelor Istorice din 2010 (TM-I-s-A-06050; TM-II-a-A-06103; TM-II-m-A-06103.01; TM-II-m-A-06103.02; TM-II-m-A-06103.03), fiind situate pe str. Popa Șapcă/Hector, în Piața Mărăști/Calea Aradului, în Parcul Botanic și în Piața Timișoara 700.

* Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”, Filiala Timișoara, e-mail: fdrasovean2000@yahoo.com

¹ Opriș 2007; Diaconescu 2016; Szentmiklosi, Ţeicu 2017.

² Capotescu 2008; Opriș 2007.

Fig. 1. Vedere satelitară a zonei străzilor G. Dima, Oituz și a Pieței Mărăști

Fig. 2. Harta Timișoarei întocmită de căpitanul F. Perette (sec. XVIII)

**Fig. 3. Georeferențierea hărții F. Perette peste planul actual al orașului
(prelucrare după M. Opriș 2007, Fig. 9)**

II. Prezentarea situației arheologice

II. 1. Localizarea cercetărilor preventive.

Zona ce a fost cercetată este situată în partea de nord a Cetății Timișoarei, într-o zonă cu un mare potențial arheologic datorat secolelor de locuire neîntreruptă, așa cum reiese din documentele și izvoarele istorice ale vremii și după cum a fost demonstrat și de cercetările arheologice recente³.

Suprafețele care au fost afectate de lucrări sunt precizate în **Fig. 4** și sunt dispuse pe partea nordică a străzilor G. Dima și Oituz precum și a Pieței Mărăști. La data opririi lucrărilor de excavații au fost deja săpate de constructor căminele 1, 3 și 8. În această situație au mai rămas de cercetat doar suprafețele afectate de căminele 2-7, adică o suprafață de 13,5 mp, dar și o parte a traseurilor șanțurilor dintre cămine. Cercetarea a fost mult îngreunată de faptul că zona este adicentă părții carosabile a acestor străzi, situație în care extinderea prin casete a suprafețelor cercetate a fost imposibilă. Totodată, din cauza suprafeței foarte mici a fiecărui cămin, de numai 2,25 mp., nu a fost posibilă nici cercetarea tuturor depunerilor antropice, fapt ce ne-a obligat să oprim cercetarea la cota de săpare a proiectului, mai precis la adâncimea de 1,5 m.

³ Drașovean et al. 2007; 2018; 2023; Diaconescu 2016.

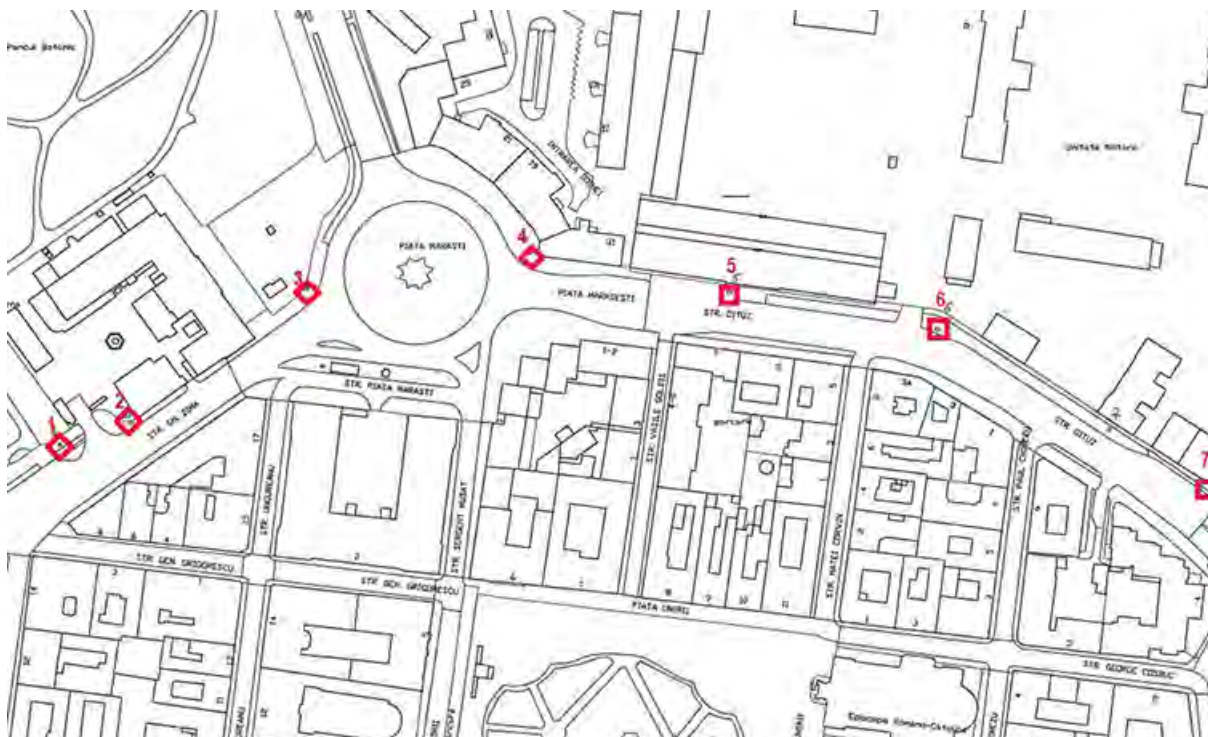

Fig. 4. Planul cu amplasarea căminelor de tragere a cablurilor

II.2. Stratigrafia generală și dispunerea complexelor arheologice

Așa cum am mai precizat, cercetările au fost limitate la zonele afectate de săpăturile pentru amenajarea căminelor de tragere a cablurilor, activitatea noastră fiind concentrată pe Căminele 2, 4-7 și la șanțurile intermediare.

Căminul nr. 2. Este situat pe strada G. Dima la colțul de sud al Spitalului Municipal (Fig. 4), având următoarele coordonate absolute: pct. 1: 206683.381 ; 480184.0 pct. 2: 206683.861 ; 480183.079, pct. 3: 206682.795 ; 480182.612, pct. 4: 206682.348 ; 480183.606⁴. Imediat după decaparea mecanică a suprafeței, la adâncimea de 0,6 m au fost descoperite fundațiile unui zid de cărămidă legată cu mortar (**Fig. 6**) ale cărui dimensiuni finale nu au putut fi stabilite din cauza suprafeței reduse a casetei. Din dispunerea șirurilor de cărămizi în structura zidului, dar și a orientării marginii estice a acestuia s-a putut observa că zidul era orientat est-vest. Pe latura sa estică a putut fi identificat un canal zidit cu o lățime de 0,40 m (**Fig. 6** și **6a**). Zidul continua și spre vest, fiind identificat și în șanțul ce lega acest cămin de Căminul nr. 1 (**Fig. 5** și **5a**). Nu au fost descoperite materiale arheologice. Descoperirea acestui zid a permis o georeferențiere exactă la planul actual al orașului a zidului din această zonă a fortificației bastionare.

Între Căminul nr. 2 și colțul de est al clădirii Spitalului Municipal, la săparea șanțului de legătură cu Căminul nr. 3, au fost dezvelite două structuri zidite. Una dintre acestea este paralelă cu zidul corpului exterior al Spitalului (**Fig. 7, 8, 8a**), fiind surprinsă latura sa sud-estică, restul zidului continuând sub clădirea adiacentă. În partea de est, acest zid era tăiat de șanțul unei intervenții moderne (Fig. 8a).

⁴ Măsurătorile și documentația topometrică din acest articol au fost făcute de domnul lector univ. dr. Andrei Stavilă de la Universitatea de Vest din Timișoara, căruia îi mulțumesc și pe această cale.

Fig. 5. Zona Căminului nr. 2 (strada G. Dima) cu ruinele zidului fortificației bastionare.

Fig. 5a. Zona Căminului nr. 2 (strada G. Dima) cu ruinele zidului fortificației bastionare (detaliu).

Fig. 6. Căminul nr. 2 (strada G. Dima) cu ruinele fortificației bastionare

**Fig. 6a. Căminul nr. 2 (strada G. Dima) cu ruinele fortificației bastionare.
Detaliul canalului dintre cele două ziduri.**

**Fig. 7. Șanțul de poziționare a cablurilor cuprins între căminul nr. 2 și poarta de acces în curtea Spitalului Municipal (vedere spre Piața Mărăști).
Pe fundul acestuia se poate observa zidul fortificației bastionare.**

**Fig. 8. Șanțul de poziționare a cablurilor cuprins între căminul nr. 2 și poarta de acces în curtea Spitalului Municipal (vedere dinspre Piața Mărăști).
Pe fundul acestuia se poate observa zidul fortificației bastionare. În prim plan se observă o structură boltită.**

Fig. 8a. Șanțul de poziționare a cablurilor cuprins între căminul nr. 2 și poarta de acces în curtea Spitalului Municipal (vedere dinspre Piața Mărăști). Detaliul zidului fortificației bastionare, tăiat de un șanț modern.

Fig. 8b. Șanțul de poziționare a cablurilor cuprins între căminul nr. 2 și poarta de acces în curtea Spitalului Municipal (vedere spre Piața Mărăști). Detaliul zidului fortificației bastionare, tăiat de un șanț modern, și a structurii boltite.

Fig. 8c. Detaliul structurii boltite situate în apropierea intrării în curtea Spitalului Municipal.

Fig. 8d. Șanțul de poziționare a cablurilor cuprins între poarta de acces în curtea Spitalului Municipal și Piața Mărăști, în care nu au fost identificate structuri ale fortificației bastionare.

Cea de-a doua structură zidită (**Fig. 8b, 8c**) este situată în continuarea zidului descris anterior, fiind perpendiculară pe zidul actual al clădirii moderne, în partea stângă a porții secundare de intrare în curtea spitalului. După dispunerea cărămizilor și a aspectului boltit al suprafeței superioare (**Fig. 8c**), credem că este fie un arc de descărcare din zidul fortificației, fie un pasaj prin acest zid.

În șanțul din dreapta porții secundare de intrare în curtea spitalului (**Fig. 8d**), săpat paralel cu zidul sud-estic al clădirii, nu au fost observate structuri zidite.

Căminul nr. 4. Este situat în colțul de răsărit al pieței Mărăști, la intersecția acesteia cu strada Oituz (**Fig. 4**), având următoarele coordonate absolute: pct. 1: 206832.814; 480247.874, pct. 2: 206833.731; 480247.305, pct. 3: 206833.122; 480246.3, pct. 4: 206832.205; 480246.917. Cercetările arheologice au constatat următoarea dispunere stratigrafică (**Fig. 9**):

- 0-0,13 m, strat de covor asfaltic;
- 0,13-0,35 m., strat rezultat în urma lucrărilor edilitate recente compus din bucăți de beton amestecat de moloz. Din aceste strat a fost săpată o groapă în partea de sud a casetei;
- 0,35-0,55 m., strat lutos de culoare brună cu bucăți mici de cărămidă în compoziție;
- 0,55-1,25m., strat lutos de culoare galbenă cu lentile orizontale de lut brun;
- 1,25-1,40 m., strat cu bucăți de cărămidă.
- 1,40-1,50 m., strat brun-cenușiu.

Fig. 9. Profilul sudic al Căminului nr. 4

Cercetările nu au condus la descoperirea unor materiale arheologice.

Între șanțul dintre acest cămin și Căminul nr. 5, în partea sa vestică, au fost descoperite zidurile fortificației (**Fig. 10 și 10a**). În partea estică a zidului a fost identificat un colț (**Fig. 10b**), foarte probabil unul dintre cele situate în dreapta Porții Vienei, spre Cazarma Ferdinand (**Fig. 17-17a**). Zidul avea în structura lui un arc de descărcare.

Fig. 10. Șanțul de poziționare a cablurilor cuprins între Căminul nr. 4 din Piața Mărăști. În capătul vestic al acestuia au fost identificate structuri ale fortificației bastionare.

Fig. 10a. Structură a fortificației bastionare descoperită în capătul vestic al șanțului de poziționare a cablurilor cuprins între Căminul nr. 4 din Piața Mărăști.

Fig. 10b. Partea estică a structurii fortificației bastionare descoperite în capătul vestic al șanțului de poziționare a cablurilor cuprins între Căminul nr. 4 din Piața Mărăști (detaliu).

Căminul nr. 5. Este situat pe strada Oituz în fața intrării Facutății de Arte (Fig. 4), având următoarele coordonate absolute: pct. 1: 206906.885 ; 480232.808, pct. 2: 206908.399; 480232.568, pct. 3: 206908.218; 480231.442, pct. 4: 206906.715; 480231.738. Cercetările arheologice au constatat următoarea dispunere stratigrafică (Fig. 12):

- 0-0,10 m., pavaj actual compus din pavele din beton;
- 0,10-0,25m., strat compus din pietriș amestecat cu piatră concasată;
- 0,25-0,60 m., strat de culoare gălbuie, lutos;
- 0,60-0,70 m., strat de culoare brun-neagră;
- 0,70-0,85 m., strat de culoare brun-neagră cu pigmenți de cărămidă;
- 0,85-0,90m., strat de cărămidă spartă;
- 0,90-1,15 m., strat brun-închis, lutos;
- 1,15-1,20 m., strat de cărămidă spartă;
- 1,20-1,50 m., strat brun-închis, lutos;

Cercetările nu au condus la descoperirea unor materiale arheologice. În șanțul dintre căminele 5 și 6 nu au fost descoperite ziduri (Fig. 11 și 11a).

Fig. 11. Șanțul de poziționare a cablurilor cuprins între structura fortificației bastionare din Piața Mărăști și intrarea Facultății de Arte, în care nu au fost identificate structuri ale fortificației bastionare.

Fig. 11a. Șanțul de poziționare a cablurilor cuprins între structura fortificației bastionare din Piața Mărăști și intrarea Facultății de Arte. Detaliul profilului stratigrafic.

Fig. 12. Profilul vestic al Căminului nr. 5.

Căminul nr. 6. Este situat pe strada Oituz la coșul estic al clădirii Facutății de Arte (**Fig. 4**), având următoarele coordonate absolute: pct. 1: 206985.190 ; 480218.689, pct. 2: 206986.485; 480218.435, pct. 3: 206986.444; 480217.325, pct. 4: 206985.149; 480217.579. Cercetările arheologice au constatat următoarea dispunere stratigrafică (**Fig. 13**):

- 0-0,10 m., pavaj actual compus din pavele din beton;
- 0,10-0,20 m., strat compus din pietriș amestecat cu piatră concasată;
- 0,20-0,30 m., strat lut galben cu incluziuni de mortar;
- 0,30-0,40 m., strat cenușiu-închis cu aspect lutos;
- 0,40-1,45 m., strat brun-închis, dens;
- 1,45-1,50m., strat de lut galben;

Cercetările nu au condus la descoperirea unor materiale arheologice.

În șanțul dintre Căminul 6 și 7 au fost descoperite resturile a două ziduri (**Fig. 14 și 14a și 16 și 16a**). Primul dintre acestea (**Fig. 14 și 14a**) avea o structură similară (ca tip de cărămidă și aspect al mortarului) cu cele din zidurile bastionare, avea un duct liniar și făcea parte din Cazarma Ferdinand (**Fig. 17, 17a și 18**). Cel de-al doilea avea o structură diferită, atât cărămida, cât și mortarul, care aveau o calitate inferioară celor din zidurile fortificațiilor bastionare.

Căminul nr. 7. Este situat pe strada Oituz la coșul sudic al clădirii administrative a Universității de Vest (**Fig. 4**), având următoarele coordonate absolute: pct. 1: 207050.362; 480180.904, pct. 2: 207051.393; 480180.264, pct. 3: 207050.692; 480179.209, pct. 4: 207049.661; 480179.849. La data începerii cercetărilor acest cămin a fost săpat parțial de constructori până la adâncimea de 1,1 m., cotă de la care a început săpătura preventivă.

Fig. 13. Profilul vestic al Căminului nr. 6.

Fig. 14. Șanțul de poziționare a cablurilor cuprins între Căminul nr. 6 și nr. 7 de pe strada Oituz unde au fost identificate structuri ale fortificației bastionare (vedere dinspre vest).

Fig. 14a. Șanțul de poziționare a cablurilor cuprins între Căminul nr. 6 și nr. 7 de pe strada Oituz, unde au fost identificate structuri ale fortificației bastionare (vedere dinspre est).

Din taluzarea profilului de sud a fost constatată următoarea dispunere stratigrafică (Fig. 15):

- 0-0,10 m., pavaj actual compus din pavele din beton;
- 0,10-0,20m., strat de nisip;
- 0,20-0,50 m., strat compus din pietriș amestecat cu piatră concasată;
- 0,50-0,65 m., strat lut negru-cenușiu;
- 0,65-0,75 m., țeavă de apă;
- 0,75-1,45 m., strat brun-închis, dens;
- 1,45-1,50m., strat de lut galben;

Cercetările nu au condus la descoperirea unor materiale arheologice.

Fig. 15. Profilul vestic al Căminului nr. 7.

III. Concluzii

Cercetările preventive determinate de lucrările firmei RCS/RDS au fost foarte limitate ca spațiu, fiind restrânse la perimetrul căminelor de tragere a cablurilor și a șanțurilor pentru introducerea acestora. Cu toate acestea, descoperirea structurilor zidite au furnizat date topometrice importante, care sunt un punct de plecare pentru o mai bună poziționare a fortificațiilor bastionare pe planul actual al orașului.

Studiind planurile orașului care ne-au fost disponibile, cercetările noastre au fost situate între Bastioanele Sf. Elisabeta (nr. VIII în **Fig. 17a**) și Sf. Carol (nr. IX în **Fig. 17a**). Pe aceste planuri se mai pot observa două construcții care închid spațiile dintre zidurile de sud ale acestora, *Kadeten* (sic!) *Schule* la Bastionul VIII, și *Ferdinands Kaserne* la Bastionul IX.

Fig. 16. Șanțul de poziționare a cablurilor cuprins între Căminul nr. 7 și nr. 8 de pe strada Oituz, unde au fost identificate structuri zidite (vedere dinspre est).

Fig. 16a. Șanțul de poziționare a cablurilor cuprins între Căminul nr. 7 și nr. 8 de pe strada Oituz, unde au fost identificate structuri zidite (vedere dinspre est). Detaliu.

Cercetările efectuate au precizat că există o diferență între poziționarea zidului de est al Basionului Sf. Elisabeta și zidul clădirii principale ale Spitalului municipal. Zidurile identificate de noi sunt poziționate în coordonate absolute astfel:

- partea estică a zidului situat în șanțul dintre Căminul 2 și poarta laterală de intrare în curtea Spitalului municipal este poziționat între: 206677,233, 480179,023 și 206700,637, 480195,427;

- structura boltită din stânga porții laterale de intrare în curtea Spitalului municipal este poziționată între: 206702,939, 480196,746 și 206701,719, 480195,741;

- structura boltită (arcul de descărcare?), situată în partea vestică a șanțului dintre Căminul 4 nr. 5, este poziționat între: 206841,497, 480245,027; 206840,1, 480239,52; 206845,076, 480238,509; 206845,409, 480244,027.

- zidul situat în partea vestică a șanțului dintre Căminul nr. 6 și 7, este poziționat între: 207008,446, 480212,565; 207007,252, 480210,598; 207025,28, 480198,866; 207026,474, 480200,832;

- zidul situat în partea estică a șanțului dintre Căminul nr. 6 și 7, este poziționat între: 207051,68, 480182,959; 207050,299, 480181,03; 207061,125, 480173,488; 207062,626, 480175,734.

Aceste coordonate arată dispunerea reală în teren a zidurilor identificate în cadrul cercetărilor noastre. Din păcate, nu avem alte elemente de referință care să ne indice și pozițiile

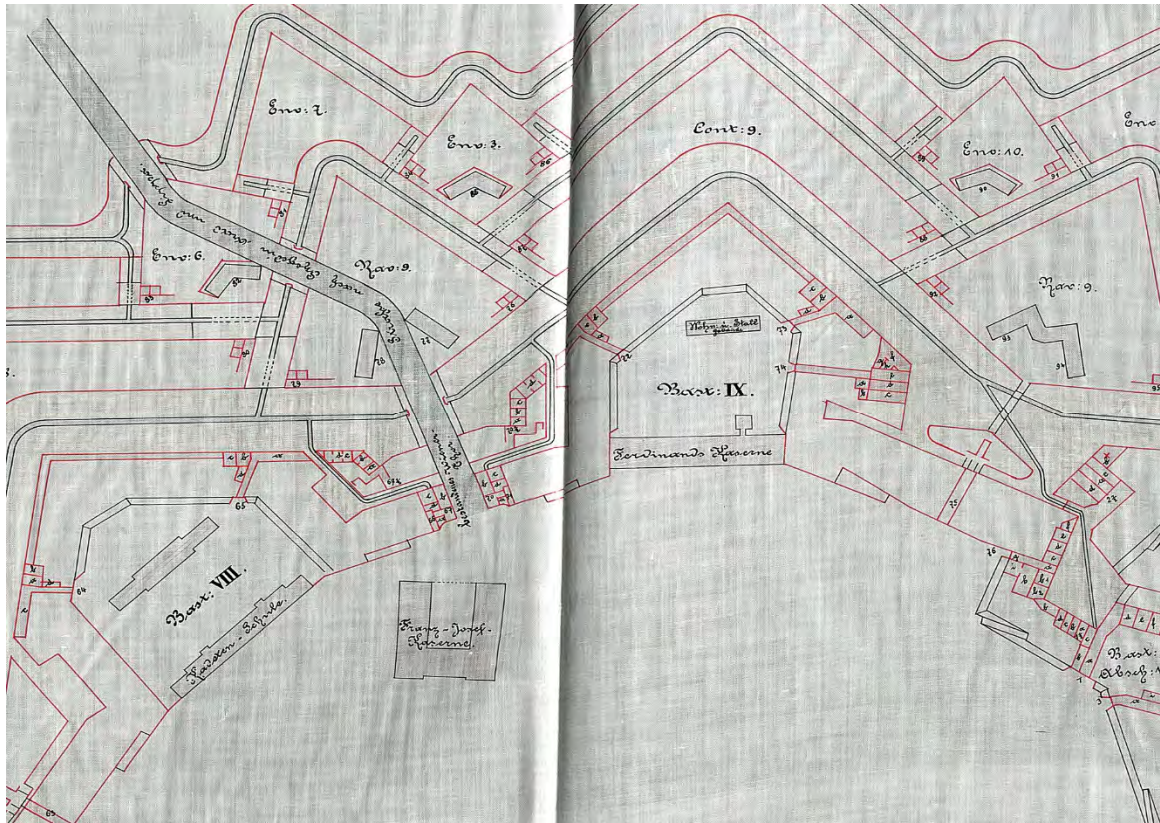

Fig. 17a. Detaliul zonei de nord a cetății bastionare. Prelucrare după *Plan der Festung Temesvár*, Kriegs-Archiv, Österreichisches Staatsarchiv (informație furnizată de A. Szentmiklosi în anul 2015).

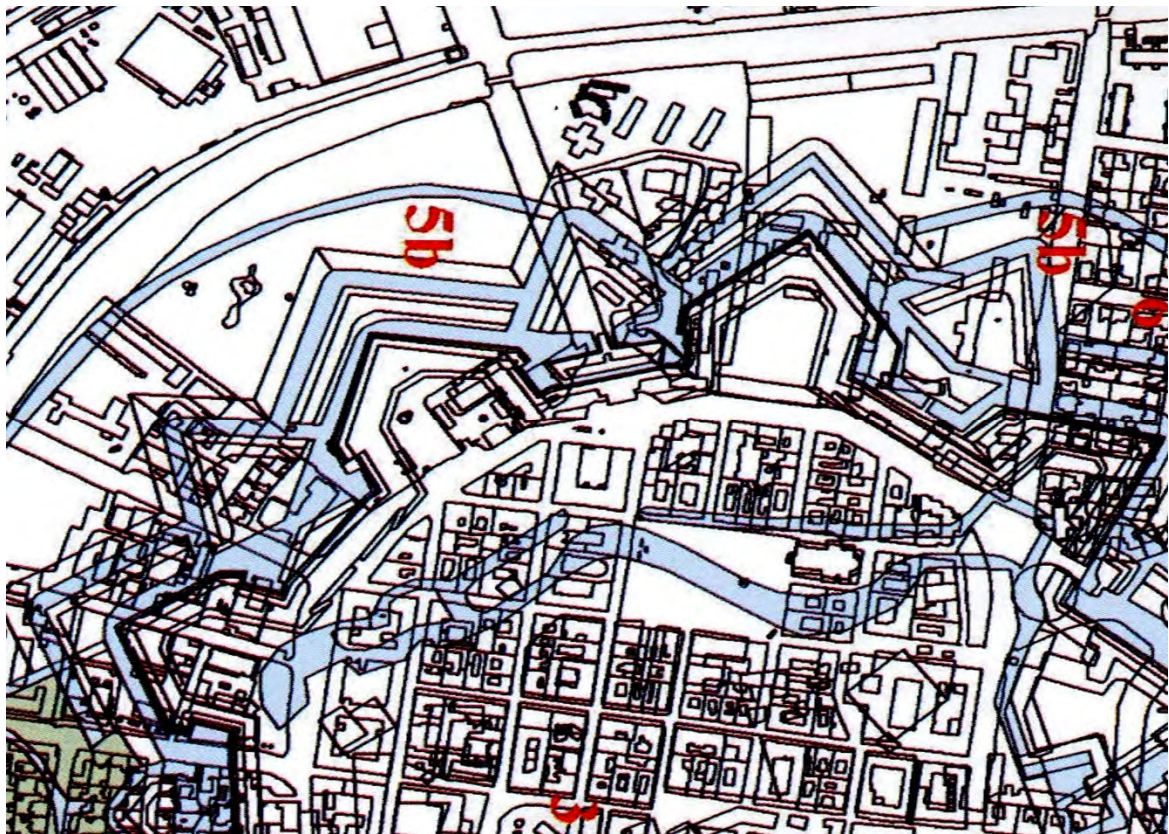

Fig. 18. Georeferențierea peste planul actual al orașului a planului fortificațiilor bastionare (prelucrare după M. Opriș 2007, Fig. 28).

BIBLIOGRAFIE

- Capotescu 2008 Capotescu, V., *Arhitectura militară bastionară în România. I. Cetatea Timișoarei*. Editura Bastion, Timișoara (2008).
- Diaconescu 2016 Diaconescu, D., Observații arheologice privind linia exterioară de fortificație a cetății turcești a Timișoarei. *Patrimonium Banaticum*, VI (2016), pp. 165-192.
- Drașovean et al. 2007 Drașovean, F., Feneșan, C., Flutur, A., Szentmiklosi, A., El Susi, G., Kopeczny, Zs., M-Kiss, H., Șeptilici, R., Dinu, N., *Timișoara în amurgul Evului Mediu*. Editura Mirton, Timișoara (2007).
- Drașovean et al. 2018 Drașovean, F., Kopeczny, Zs., El Susi, G., Marțiș, F., Flutur, A., *O contribuție la istorie Timișoarei medievale. Cercetările arheologice preventive executate pe strada Emanuil Ungureanu nr. 2*. Editura Mega, Cluj-Napoca (2018).
- Drașovean et al. 2023 Drașovean, F., Tincu, S., Suci, C. I. *O contribuție la istoria Timișoarei. Cercetările arheologice preventive din piața Sfântul Gheorghe (2013-2015)*. Vol. I. Editura Mega, Cluj-Napoca (2023).
- Gindele et al. 2016 Gindele, R., Marta, L., Gașpar, A., 113. Mun. Timișoara, jud. Timiș. Punct: Str. Oituz nr. 4. "Institutul de Cercetări Avansate de Mediu (ICAM). Universitatea de Vest din Timișoara. *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2015*, Institutul Național al Patrimoniului, București (2016), pp. 210-2011.
- Opriș 2007 Opriș, M., *Timișoara. Monografie urbanistică. Volumul I. Descoperiri recente care au impus corectarea istoriei urbanistice a Timișoarei*. Editura Brumar, Timișoara (2007).
- Szentmiklosi, Țeicu 2017 Szentmiklosi, A., Țeicu, D., Cercetări de arheologie urbană. Reflecții privind orașul Timișoara în secolele XVII-XVIII. *Analele Banatului*, XXV (2017), pp. 143-169.